

Moodustusviisi ja tähenduse vahekorra eesti värvinimetustes

Vilja Oja

Teesid: Artiklis antakse kokkuvõtlik ülevaade eesti keeles värvust väljendavate keelendite struktuurist ning selle seostest tähendusliku küljega. Värvinoomeneid kasutatakse peamiselt omadussõna funktsioonis mingi objekti värvuse kirjeldamiseks. Vormilt võib eestikeelne värvinimetuse olla nii juursõna, suffiksiline tuletis, liitsõna kui ka mitmest sõnast koosnev omaette tähendusega ühend. Eriti rohkesti leidub võrdlusest lähtuvaid liitnimetusi. Eestikeelsete värvinimetuste hulk ei ole lõplik, vaid neid luuakse kõnes pidevalt juurde. Uued nimetused on üldiselt arusaadavad, kui need järgivad keeles olemasolevat süsteemi, kuna moodustusviisil on mitmel juhul tähenduse seisukohast oluline roll.

Märksõnad: eesti keel, murded, paronüümia, võrdlusalus, värvi nimetamis-motiivid, värvinimetuste struktuur

1. Sissejuhatus

Nagu teada, ei ole värvimõistete jaotus erinevates kultuurides ja eri keeltes ühesugune. Erinevusi leidub aga ka ühe keele piires, kas murdeti, isikuti või kirjeldatavast objektist sõltuvalt. Näiteks vikerkaart on eesti Lutsi murraku keelejuht kujutanud kolmevärvilisenä: “Jumala luuk [‘look’] um taiva pääl, timä um kolmeh näoh [‘kolmevärviline’], sinine, verrev [‘punane’] ni vahanõ [‘kollane’]”¹, üks Sangaste murraku keelejuht piirdus veel suurema üldistusega, öeldes: “Vikakaar üle taiva om siande verrev luuk”. Käesolevas artiklis kirjeldatav eesti värvinimetuste süsteem põhineb 20. sajandi jooksul kõneldud eesti kirjakeele ja murrete sõnavara analüüsil. Materjali kogu sisaldab üle 20 tuhande kasutusnäite, erinevaid nimetusi oli üle 1400, sealhulgas 350 erinevat punase nimetust, 252 erinevat halli värvi nimetust jne. Tänapäeva kirjakeelest erinevad tunduvalt mitme värvi üldnimetused² nagu Eesti murretes, näiteks *verev* (*verrev*, *verre*) ‘punane’, *haljas* ([h]a^llas(s), [h]a^llass) ‘roheline’, (*h*)*ahk* ‘hall’, *vahanõ* (~ *vahass*) ‘kollane’ (häälikkujustest ja levikust täpsemalt vt Oja 2011).

Tähtsuseta pole asjaolu, et kuni 19. sajandi keskpaigani oli Eestis käibel kaks kirjakeelt – põhjaeesti murdel baseeruv nn Tallinna keel ja lõunaeesti murret järgiv nn Tartu keel.

Et värvnimetusi kasutatakse enamasti mingi objekti inimsilmale tajutava omaduse, värvuse kirjeldamiseks, võib neid käsitleda kui omadussõnu. Teisalt tähistab sama termin vastava värvusega objekti ennast (värvainet, looma jm), täites sel juhul nimisõna funktsiooni. Siinses kirjutises ei ole sõnaliik määrav. Samas on hea meenutada Henn Saari (1993: 96) väidet, et asjade, olendite ja nähtuste nimetused on pelgad substantiivid seni, kuni neid pole oma omaduste pärast adjektiivina lausesse pandud. Substantiivide ja samakujuliste adjektiivide vahelise piiri hajuvust on rõhutanud ka näiteks Valmen Hallap (1984). Alljärgnevalt pööratakse tähelepanu peamiselt eesti värvnimetuste struktuuri ja tähenduse seostele ning tuuakse esile lokaalseid erinevusi. Eestikeelne värvnimetus võib olla juursõna, liitega tuletis, liitsõna, aga ka kahest või enamast sõnast koosnev omaette tähendusega ühend. Sellise jaotuse alusel käsitletakse keeleainest kolme alapeatüki (2.–4.) raames.

2. Juursõnad

Juursõnade positsioonis on suhteliselt vähe vanu värvnimetusi. Laiemalt on kasutatud ebaselge päritoluga sõna *must*, läänemeresoome või koguni soomeugri tüvega (*h*)*ahk* ning varast balti laenu *hall*, mille häälikulised vasted on kuulunud algläänemeresoome perioodi (SKES: 45, 52, 353–354; EEW 251, 272; SSA 1: 124, 133; SSA 2: 183; EES 65–66, 68, 289). Enamik eesti keeles juursõnadena esinevaid värvnimetusi on laensõnad. Üldlevinud on alamsaksa laen *pruun* (murdes ka *ruun*, *pruum*), vrd asks *brün* (EEW 2186; EES 436). Nii kirja-keeles kui ka murretes on kodunenud ka saksa keelest laenatud *lilla* ja *roosa* < sks *lila*, *rosa* (EEW 2537; EES 241, 387). Kirjakeeles omaks võetud uuemaid laene, nagu *oranž* (< sks *orange* – EEW 1840), *beež* (< ?sks *beige* – EEW 132), *kreem* (< sks *Kreme* – EEW 982), *purpur* (vrd sks *Purpur* – EEW 2241) jt tarvitati 20. sajandil murretes harva ja mõnda neist pigem liitnimetuse osisena, nt *purpurpunane* (vrd sks *purpurrot*) (vt 4.2.2). Tänapäeva eesti keeles kirjeldatakse värvust nii värvaine nimena laenatud sõnadega (näiteks: *violett*, *ooker*) kui ka võrdluse alusel mingi värvilise eseme või aine nimetusega (näiteks: *bordoo eesriie*, *türkiis veepind*). Tööstuslikult toodetud värve tähistavad võõrsõnad, nagu *ooker*, *violett*, *kinaver* (murdeis *tsinoober* < sks *Zinnober*) jt seostusid algselt ainult konkreetse värvainega. Vastava värviga töötlemisel saadud tooni väljendati vajaduse korral liitsõna või ühendiga, milles värvaine nimetus oli täiendosiseks. Rahvakeeles on sageli võõrapäraseid sõnu mugandatud, andes

neile mingit omakeelset sõna meenutava kuju, olgugi et viimasel pole kirjeldatava värviga midagi ühist. Näiteks kollast värvainet *orle(j)an*, saksakeelse nimega *Orlean(s)* (< pr *orléans* EEW 1845) on eesti murretes nimetatud *ordejaan*, *ordijoon*, *ordjon*, *ort* jm, *violeti* (< sks *violett* – EEW 3870) asemel on murdeis öeldud *viol*, *viul*, *viulit*, *violatt*, *viulett* jms. Enamasti on sellistele moodustistele lisatud üldisem värvinimetus, nt *viulipunane* (vt 4.2.2).

Omaette rühma moodustavad nimetused, millega iseloomustatakse eelkõige loomade värvust. Nende hulgas on vanemaid ja uuemaid, tundmatu päritoluga sõnu ning selgeid laene. Osa neist kirjeldab peamiselt hobuste värvust, näiteks *kõrb* (murdes kõrv jt) ‘punakaspruun’, *hiir* ‘ebaühtlane hall’, *lepp* ‘hele punakaspruun’, *kimmel*, *raudjas* ‘tumepruun’, *tuhk* ‘hall’, *võik* ‘hallikas- või punakaskollane’, teisi on kasutatud rohkem seoses veistega (näiteks *leet*) või märgivad nii hobuste ja veiste kui ka teiste loomade, aga ka muude objektide värvust (näiteks *paat* või Hiiu murdesõna *asu*) (täpsemalt vt Oja 2003). Sageli esinevad samad sõnad *u-* ja *i-*liitelistena (vt tuletised). Selliseid tuletisi on tekstis mõnikord raske juursõnadest eristada, kuna keeles toimunud häälikumuutuste tagajärjel võivad need teatud vormides kokku langeda. Näiteks samatähenduslikud *hiir* ja *hiiru* käänduvad ühtmoodi (*g hiiru*, *p hiirut*), saarte murde värvinimetuste *lepp* ja *lepu* ainsuse vormid erinevad üksnes nimetavas ja osastavas käändes.

Mõned *e-lõpulised* värvinimetused on vormilt nn *eda*-adjektiivid (läänemeresoome <*-*eda*). Levinuimate sõnade, *valge*, *ruske* ‘punakaspruun, pruunikaspunane’ ja *ruuge* ‘(punakas)kollane, helepruun’ tuletusalus eesti keeles iseseisva sõnana ei esine.

3. Tuletised

Paljud eesti värvinimetused on moodustatud omadussõnaliidete abil vastavalt eesti keele omadussõnade tuletusmallidele (vt nt EKG 557 jj.) Eesti keele kõige produktiivsem omadussõnaliide on *-ne* (*g -se*, murdeis ka *-tse*, *-dse*) (täpsemalt vt Vare 1984: 67 jj; Kasik 2015: 348 jj). Liitel *-ne* on vasted kõigis läänemeresoome keeltes ning algkujuks on rekonstrueeritud **(i)nen* (Laanest 1975: 135). *ne*-liide esineb näiteks peamiste spektrivärvide nimetustes, nagu *punane* (vrd sm *punainen*), *sinine* (vrd sm *sininen*), *kollane* (murdeis `kolne, `koldne, `koldane, `kõldane, `kõllan, `kõldanõ), peamiselt Tartu ja Võru murdes tarvitav murdesõna *vahane*, (*vahanõ*, *vaan*) ‘kollane’. Sama tuletustüüpi järgivad paljud muud värvinimetused nii kirjakeeles kui ka murretes. Tuletusalus märgib sageli hästituntud objekti, mille värviga kirjeldatavat tooni võrreldakse, näiteks *roostene* ‘roostepruun’, (Jämaja) *linune* ‘linavalge’, metallinimetuste alusel

moodustatud *kuldne* (*kullane* jt), *hõbedane* (*murdeis õbene, hõpene* jt), *vaskne* (*murdeis vasinõ* g *vasi* | *tsõ -dsõ*)³, uuematest laensõnadest tekkinud tuletised, näiteks *purpurne* ‘purpurpunane’, *türkiisne*, *lasuurne* jt. Mõned tuletised on moodustatud värvainet märkivate sõnade baasil, näiteks (Kihnu) *madaranõ* ‘madarapunane’. Võru murdes esineb *ne*-tuletisi rohkem kui mujal ning mõnel juhul on siin *-ne* (*-nõ*) lisatud ka tavalisele värvinimetusele, näiteks: *roosanõ* ‘roosa’, *hahanõ* ‘hall’. Üksikutes lõunaeesti murde värvinimetustes asendab *-ne* sufiksist sellega sisuliselt võrdväärne ja muutevormides kattuv *-ss*, näiteks (Hargla) *vahass* (= *vahanõ*) g *vaha(d)sõ* ‘kollane’, (Lutsi) *tõrvass miis* ‘tõmmu mees’.

Funktsioonilt on *ne*-sufiksile väga lähedane *-line*, osalt nende esinemis-sfäär isegi kattub (Viires 1963: 274–275). Liitsufiks *-li* | *ne* (< **-llinen*) koosneb sisuliselt alalütleva käände lõpust ja sufiksist **(i)nen* (nt Laanest 1975: 146). Üldiselt on *-line* eesti keeles üks enim kasutatavaid omadussõnaliiteid (vt Vare 1984: 46; Kasik 2015: 353 jj). Värvinimetuste hulgas on aga *line*-tuletisi vähe, üldtuntud on *roheline*, murretes ka *rohiline*, *roholine* jt. Murretes esinevad *line*-tuletiste asemel või kõrval seaduspäraselt *lane*-tuletised (vt Viires 1963: 340). Näiteks roheline värvi nimetus on osaliselt läänemurde, Tartu ja Võru murde alal *rohelane* või *rohilane* (Võru *-lanõ*).

Loomade karvkatte värvust väljendatakse sageli *u*- ja *i*-liiteliste sõnadega *hiiru*, *leedu*, *lepu*, *rebu*, *tõmmu*, *tuhi*, *har’mi* jt. Liidete *-u* ja *-i* (< **-oi*, *-õi*) abil moodustatakse üldiselt deminutiivseid noomeneid, sealhulgas loomanimesid (Mägiste 1928). Värvinimetuse tähendust need liited ei muuda, vaid sama tüvega sõnad on omavahel sünonüümid, näiteks *lepu* = *lepp*, *tuhi* = *tuhk*, *harmi* = *harm* jt. On täheldatud, et deminutiivsuse kõrval täidavad *i*-lõpulised diftongid soome-ugri keeltes ka omadussõnaliite funktsiooni, märkides millegagi varustatavust või kokku kuuluvust, mingi tunnuse omamist jms (Rapola 1919–1920: 85; Setälä 1888: 136).

Väga palju värvinimetusi saab moodustada eesti keeles hästi produktiivsete liitsufiksitena *-kas* g *-ka* ja *-jas* g *-ja*. Need on tekkinud läänemeresoome sufiksist **-kka* (**-kkä*) omadussõnaliite *-s(s)* lisamise teel, millest seejärel *-jas* kujunes ilmselt sisekao tulemusel (Laanest 1975: 136, 144; Koski 1983: 306). Üldiselt sõltub *-kas* ning *-jas* tuletiste tähendus suuresti tuletusaluse sõnaliigist (Vare 1984: 10; EKG: 584–588; Kasik 2015: 361). Omadussõnast lähtunud tuletised väljendavad omaduse vähesust. Nii ka värvinimetusest moodustatud *kas*- või *jas*- tuletis märgib harilikult vastava värvuse nõrgemat astet. Kahesilbilistest pikemad sõnad on liite *-kas* ees lühenenud, näiteks: *punakas* < *punane*, *kollakas* < *kollane*. Sufiks *-kas* liitub ainult vokaaltüvele, kuid *-jas* liitub nii konsonandile kui ka vokaalile, värviajektivist tuletusaluse puhul peamiselt ühesilbilisele konsonanttüvele, näiteks *valkjas* < *valge*, *mustjas* < *must*. Nimisõnalise tule-

tusaluse puhul on enamasti tegemist välisel sarnasusel põhineva võrdlusega, näiteks: *haabjas* 'haavakoore värvi hall' < *haab*, (Sangaste) *munakass*, *muna`karva*. Tuletusaluseks oleva värvinoomeni tähendust muudavad *-kas* ja *-jas* sarnaselt, st samast adjektiivitüvest lähtuvad paralleelsed tuletised on sünonüümid, näiteks: *sinakas* = *sinkjas*, *savikas* = *savijass* 'savikarva', (Kodavere) *tuhakas all* = *tuhkjass all* 'tuhakarva'. Lõunaeesti murretes esinevad *-kane* / *-jane* (< **-kka* + **-inen*) liitelised värvinimetused on samatüveliste *kas-* / *jas-* tuletiste sünonüümid, näiteks *kõllakane* = *kõllakass*, Ida-Võru *haabjanõ* = *haabjas(s)*, *muštjanõ* = *mustjass* jt. Samal alal paralleelselt esinevad *-kane* ja *-kas* ning *-jane* ja *-jas* (*g-dse*, *-tse*) sufiksiga tuletised moodustavad käänamisel sageli segatüübi (vt ka Viires 1963: 402).

Murretest on registreeritud mõned *lik-* ja *ik-*liitega värvinimetused. Eesti keele omadussõnatuletuses palju kasutatav *-lik* (*g-liku*, *-ligu*) liitub adjektiivitüvele harva ning sel juhul on liide modifitseeriva tähendusega (vt nt Vare 1984: 42; Kasik 2015: 357). Üksikutes murdekeeles leiduvates värvinimetustes toimibki *-lik* vähendava liitena, näiteks Phl *võigulik* 'võikjas, hallikas', Lutsi *mustalik* 'mustjas', *valgõlik* 'valkjass'. Võru murdes esineb *lik-*sufiksit omadussõnades sagedamini kui mujal. Vähestes omadussõna baasil moodustatud *ik-*tuletistes on samuti täheldatud liite modifitseerivat tähendust (Kasik 2015: 368). *ik-*liiteliste värviadjektiividega iseloomustatakse sageli loomade karvkatte värvust, näiteks *hiirik hopõn* 'tumehall hobune', *suitsik lammass* 'hall lammass'. Sellel põhinevad mitmed loomanimed, nagu *Haavik*, *Mustik*, *Punik*, *Tõmmik*. Värviadjektiivipositsioonis on kasutatud ka verbi partitsiipe, nagu *punerdav*, *punetav*, *sinerdav*, *kullendav*, *sinav*, *mustav*, murretes *tulitanud*, *kulõhunu* jt. Lõunaeestikeelne punase värvi nimetus *ver(r)ev* on tõenäoliselt samuti tulenenud oleviku partitsiibist (Laanest 1975: 143).

Ainult Võru murdes kasutatakse *kene-* (*kõnõ-*) liitelisi värviadjektiive. Kirjakeeles deminutiivsust väljendav liitsufiks *-kene* on Võru murdes sageli minetanud deminutiivse varjundi (Viires 1963: 421). Nii on värvinimetused *hahakõnõ* 'hall', *iirukõnõ*, *hiirokõnõ* 'pruunikashall', *mustakene* 'must' jt tähenduselt oma tüvisõna sünonüümid. Samuti võib *-kene* Võru murdes liituda *-kas* ja *-jas* sufiksiga värviadjektiivile, lisamata sõnale omapoolset tähendusnüanssi, näiteks: *hallikakene* 'hallikas', *sinkjakõdsõ* 'sinkjad'.

4. Liitnimetused

Umbes 80% kogutud värvinimetustest on liitsõnad või mitmesõnalised ühendid. Suulisest keelest kirja pandud materjali puhul on liitsõna ja mõisteliselt kokku kuuluva mitmest sõnast koosneva ühendi erinevus suhteline, mistõttu

käsitletakse neid alljärgnevalt koos. Värvust tähistav kahest või enamast sõnast moodustatud ühend koosneb tinglikult kahest poolest: täiend- ja põhiosisest ning kumbki komponent võib omakorda olla nii juursõna, sufiksiline tuletis kui ka mitmesõnaline ühend (kokkuvõtlik süsteem vt Oja 2007: 206–207). Liitsõna muuttüübi määrab eesti keeles teatavasti viimane moodustusosa, põhisõna. Liitvärvinimetuse põhisõna positsioonis on kas muutumatu sõna (parameetersõna või seotud järelois) või värvinimetus.

4.1. Põhisõnaks parameetersõna või seotud järelois

Eesti keeles (nii kirjakeeles kui murretes) väljendatakse sageli värvust ühendi- ga, mille järelkomponent ei muutu käändes ega arvus. Selline järelkomponent on parameetersõna *värv*, *karv* jt või omaduse määra vähendav seotud järelois *-võitu* vms. Niisuguseid omadussõna funktsiooni täitvaid muutumatuid sõnu on nimetatud omadussõnalisteks adverbideks (Kask 1967: 93; Laanest 1959: 214), sekundaarseteks adjektiivideks (Erelt 1979: 3) ja vaegadjektiivideks (EKG I: 16). Sõna *karv* lisamist nimi- või omadussõnalisele täiendosale peetaksegi läänemeresoome keelte vanaks värvuste nimetamise mooduseks (Laanest 1959: 214; Koski 1983: 326). Tänapäeva eesti keeles käibivad *karv* sõna kõrval analoogilise parameetersõnana *värv* ja *toon* (murretes ka *nägu*) harilikult osastava, harvem kaasaütleva käände vormis. Samas tähenduses on põhisõnadena käibel samatüvelised *ne-* või *line-*liitelised omadussõnad *-karvaline*, *-värviline*, *-tooniline*, (murdeis ka *-karvane*, *-karune*, *-näoline*) ning ning järeloised *-poolne*, *-sugune* jt. Henn Saari (1978: 53) soovitas käsitada selliseid liitsõnu, mille põhiosaks on adjektiivisufiksiga tuletis, parameetersõnast, liitsõnatuletistena. Omadussõnatuletisi põhjalikult uurinud Silvi Vare (1984: 107) liigitas sellised sõnad ühendtüvelisteks sufiksadjektiivideks. See sõnade kategooria on tuntud ka teistes läänemeresoome keeltes.

4.1.1. Omadussõna + parameetersõna

Omadussõnaline täiendosis (harilikult värvinimetus) ühildub vormilt osastavas käändes parameetersõnaga ning mõlemad komponendid püsivad lauses muutumatul kujul, näiteks *pruuni karva*, *hahkjat karva*, *halli värvi*, *kahvatut värvi*, *roosakat tooni*. Kaasaütleva käände vormis parameetersõnale eelneb omastavas käändes värvinimetus, näiteks (Jämaja) *pruuni punaka`näuga* [muld]. Adjektiivne parameetersõna liitub samuti omastavas käändes värvinimetusele, näiteks *pruunikarvaline*, *hallivärviline*, *sinisetoniline*, *tumeda-toniline*. Värvinimetusest ja parameetersõnast koosneva ühendi tähenduse määrab täiendosis, parameetersõna üksnes kinnitab, et kõne all on värvus.

4.1.2. *Nimisõna + parameetersõna*

Parameetersõnaga ühendi moodustav nimisõna märgib objekti, millega kirjeldatavat värvust võrreldakse. Võrdlusalust märkiv nimisõna on sel juhul omastavas käändes. Substantiivne parameetersõna on enamasti osastava vormis, näiteks *tulekarva*, *tuhakarva*, *sinepi värvi*, *kirsi värvi* (vt nt Vare 2012, s.v. karv2). Adjektiivne parameetersõna aga käändub vastavalt lause sisule (näiteks *kullakarvaline* [õis]; [kandis] *kullakarvalisi ehteid*; [kauss läks pestes] *vasekarvaliseks*). Kõnekeeles tarvitatakse ka kaasatülevas käändes parameetersõna, näiteks (Juuru) *tolmukarvaga* 'hallikas' *veis*; (Jämäja) *rugilille näuga* 'rukkilillesinine'. Mõnest liitsõnast struktuuriga nimisõna + parameetersõna on kujunenud ühe kindla värvi nimetus, ehkki võrdlusaluseks oleva objekti värvus varieerub, näiteks *sirelikarva* e *sirelivärviline* 'sirel(i)lilla', *taevakarva* 'taeva(s)sinine' (EKSS; ÖS). Loodusobjektide värvusega võrdlemisel on oluline pidada silmas lokaalseid erinevusi. Näiteks Lõuna-Eestis märgivad sõnad *savikarva* (Setu *sau`karva*) kollakat-pruunikat-punakat värvust, aga põhjarannikul (Kuusalu, Lüganuse) iseloomustatakse sõnadega *save`karva* ja *save`värvi* teatud halli värvitooni, mis sarnaneb kohaliku saviga (EMSUKA).

4.1.3. *Värvinimetuse + seotud järelois*

Ühendis värvinimetusega põhisõna positsioonis olevad *juhti*, *vuhti*, *-võitu*, *-natu*, *-poolne*, *-sugune* osutavad peamiselt täiendosises nimetatud värvuse osalisele esinemisele, seega toimivad sarnaselt vähendava sufiksiga *-kas/ -jas* jms. Sõnad *juhti* ja *vuhti* liituvad harilikult partitiivi vormis värvinimetusele, näiteks (Lüganuse) `valget `vuhti 'valkjās'; (Nõo) *sinist`juhti`u`ndrik* 'sinakas seelik'; (Urvaste) *verevät`juhti`rõõvass* 'punakas riie'. Kui põhisõnaks on seotud järeloised *-võitu*, *-natu*, *-poolne*, *-sugune*, on täiendosis omastavas käändes, näiteks *ruskevõitu* 'ruskjās', *verevapoolne* 'punakas', *hahasugune* 'hallikas', (Muhu) *allinatu* 'valkjāshall'.

4.2. Põhisõnaks värvinimetuse

Põhisõnaks olev värvust märkiv sõna moodustab liitvärvinimetusi nii omadussõnalise kui ka nimisõnalise täiendosisega ning mõnede määrsõnadega. Kirjeldatava objekti domineerivad värvust väljendab sellistes ühendites ikka põhisõna, täiendosis aitab värvitooni täpsustada või annab muud täiendavat infot. Põhisõnaks oleva värvinimetuse struktuur ei ole piiratud, selleks võib olla juursõna, tuletis, aga ka liitvärvinimetuse.

4.2.1. Omadust märkiv sõna + värvinimetus

Omadussõnaline täiendosis kirjeldab põhisõnaga väljendatud värvuse mingit omadust detailsemalt, eelkõige värvitooni ja heledus-tumedusastet. Värvuse intensiivsust, sära ja muid omadusi on iseloomustatud ka määrsõnalise täiendosisega abil. Omadussõnaline täiendosis liitub enamasti nimetavaliselt.

Kõige tavalisem viis väljendada mitme värvuse kooslust ehk segavärvitoone on kahe värvinimetuse ühend (VN + VN). Kumbki komponent võib väljendada vastava värvi täis- või osalist esinemist. Enim tarvitatakse vähendava liitega täiendosiseid, näiteks *rohekassinine*, *punakaspruun*, *valkjashall*. Harvem on mõlemad osised deminutiivi vormis, nagu *rohekaskollakas*. Täisvärvi märkiva täiendosisega ühendeid kohtab peamiselt murdekeeles, näiteks *lillasinine*, (Pärnu-Jaagupi) *sinine must* 'sinakasmust', (Karksi) *sinine all* 'sinakashall', (Vastseliina) *sinineverrev* 'lilla', (Nõo) *kõllane verrev* 'kollakaspunane' jt. Täiendõna võib liituda ka lühenenud kujul, nt *siniroheline*. Saaremaal leidub näiteid genitiivsest liitumisest, näiteks (Põide) `koltse võik, *sinise võik*, *kollase kõrb*, (Jämaja, Karja) *siniseall*, (Jaani) *punasekõrb o punaka karvaga*, (Kihelkonna) *kotkas, see on üks suur musta all lind*. Ühendi käänamisel esineb murdekeeles komponentide ühildumist arvus ja käändes, näiteks: (Kolga-Jaani) *sinakad allid olid kalevi riided*; (Karksi) *kesvä terädel lää sõkal päält allikasess ruunikasess* 'odra teradel läheb kest pealt hallikaks pruunikaks' (EMSUKA). Kahe värvinimetuse ühendi täiendosiseks võib olla ka liitsõna, mis koosneb võrdlusobjekti tähistavast nimisõnast ja parameetersõnast (vt 3.1.2.) ning põhisõnana järgneb sellele teine värvinimetus, näiteks *kullakarva kollane*, *tulekarva punane*, *sinepi värvi kollane*, *kirsi värvi punane*. Niisuguses ühendis on samuti põhisõna funktsioonis üldisema tähendusega värvinimetus ning võrdlusest lähtuv täiendosis täpsustab värvitooni.

Erinevate heledus- ja tumedusastmete väljendamiseks kasutatakse suhteliselt väikest hulka omadussõnu, mis liituvad värvinimetusele nominatiivselt. Heledat tooni märgivad täiendõnad *hele*, *kahvatu*, *kahkjas*, *hale*, *valkjas*, murdes *valss* jt, näiteks *helesinine*, *haleroosa*, *kahvaturoheline*, *kahkjaspruun*, *valkjaskollane*, murd. *valšshállass* 'heleroheline' (täpsemalt vt Oja 1996). Tumedaid toone iseloomustavad peamiselt täiendõnad *mustjas*, *tume*, murdeis *tüme*, *tümbjas*, *tümbjäne*, *pime* jt, näiteks *tumesinine*, (Setu) *tümbjäne haläss* = 'mustjanõ haläss' 'tumeroheline', (Lutsi) *tümbeverrev lihm um pümmeverrev, olõ-i valss* 'tumeapunane lehm on tumeapunane, ei ole hele' (täpsemalt vt Oja 1999). Murretes võivad sellised omadussõnad ühilduda järgneva värvinimetusega, näiteks (Vaivara) `Konnad on `tungelid `pruunid; (Jämaja) *tumed sinised*; (Hargla) *õbõ all, `valgõst allist* 'valkjashallist' `raaskõsõ tumõmb. Heledust ja

tumedust märkivad täiendosisid erinevad murdeti, näiteks kirjakeeles ja põhjakeesti murretes tuntud omadussõna *valvakas* asendab kirderannikumurdes *vaalas* ja lõunaeesti murretes *valss*, põhjakeesti sõnade *tuhm* ja *tõmmu* asemel öeldakse Võru murdes *tinnõ* (levikukaardid vt Oja 2000a). Väärrib tähelepanu, et erinevalt mitmest muust keelest moodustavad eesti keeles heledust ja tumedust märkivad täiend sõnad ühendeid ka *musta* ja *valgega*, näiteks *tumemust*, *tumevalge*, Rõuge *valss`valgõ* (vt Oja 2000b).

Intensiivse värvuse kohta öeldakse kõige sagedamini *ere* või *erk*, näiteks *erepunane*, *erkroheline*. Sobiva omadussõnalise täiendosisi lisamisel värvinimetusele saab mitmeid muidki värvi omadusi esile tuua, näiteks *ehtmust*, *sügavpruun*, *säravkollane*, *matkollane*, *tuhmroheline*, *külmsinine* jt. Omadussõnadega samas funktsioonis kasutatakse täiendosisena rõhu- ja määraadverbe ühendites nagu näiteks *pärislilla*, *vaevu kollakas*, (Laiuse) *eht sinine* jms. Arvestades, et värvitaju mõjutavad ka objektiivälised tegurid, näiteks värvikontrast ja heleduskontrast (vt Allik & Luuk 1980: 50), võib sama värvust erinevail juhtudel iseloomustada isegi vastandlike nimetustega. Näiteks rohttaim, mis sinilillelehega võrreldes on (hele)roheline, võib lehtsalati kõrval näida lausa tumerohelisenä.

4.2.2. *Nimisõna + värvinimetus*

Värvinimetusest põhisõnaga ühendite nimisõnalised täiendosisid on peamiselt kaht liiki: ühel juhul on tegemist võrdlusalusega, teisel juhul värvaine nimetusega. Võrdlusest lähtunud liitnimetuste hulk on väga suur ja mitmekesine. Tavaliselt valitakse võrdlusaluseks hästi tuntud värvusega objekt. Üldtarvitavad värvinimetused on näiteks *sinepikollane*, *rukkilillesinine*, *kirsipunane*, *roostepruun* jt. Samal viisil saab väljendada mistahes värvust, ainus tingimus, et vestluspartnerid mõistaksid täiendosisi värvust ühtmoodi. Seetõttu ei ole niisuguste liitnimetuste hulk eesti keeles lõplik, vaid uusi sõnu moodustatakse jätkuvalt. Näiteks sõna *laimiroheline* hakati kasutama alles möödunud sajandi 90-ndatel aastatel, kui laimid Eestis müügile tulid. Võrdlusel baseeruvate värvinimetuste moodustamisel on kirjakeeles propageeritud nominatiivset liitumisviisi (vt nt Kask 1967: 65–66), teiselt poolt on tõdetud, et värvivarjundit märkiv täiend sõna on omastavas käändes, näiteks *vabarnapunane*, *sidrunikollane*, *kohvipruun* (Valgma & Remmel 1968: 317). Mõned sõnad on praegu normeeritud kahel kujul, näiteks *kirsi-* ja *kirsspunane*, *sinepi-* ja *sinepkollane*, *sambla-* ja *sammalroheline* (ÕS).

Murdematerjalis ilmneb siin sõltuvalt liitumisviisist märgatav tähenduslik vahe. Genitiivsel liitunud täiend sõna täpsustab värvitooni, näiteks *liivakol-*

lane 'liivakarva beežikaskollane', *taevasinine* 'helesinine', *sirelililla* 'helelilla sireli värvi', *tulepunane* 'tule värvi, kollakaspunane'. Nominatiivselt liitunud täiendsõna rõhutab põhisõnaga väljendatud värvuse intensiivsust või augmentatiivsust, näiteks *tulipunane riie* on erepunane, *tulipunane nägu* on tavatoonist tublisti punasem (põhjalikumalt vt Oja 1995b). Mõned intensiivistavas funktsioonis täiendosisena sagedasti tarvitatud sõnad on kujunenud eesti keeles üldisemalt augmentatiivsust märkivaks partikliks, näiteks *tuli* (*tuliroheline*, *tulisoolane*, *tuliuus*), *veri* (*verinoor*, *verivaene*, *verivärske*, murdes *verivihane*). Ühendes põhisõnadega *must* ja *valge* liituvad nimisõnalised täiendosisel nominatiivselt nii kirjakeeles kui ka murretes, näiteks *kriitvalge*, *luikvalge*, *lumivalge*, *sitikumust*, *tukkmust*, *süsimust* (Tartu ja Võru murdes *hüdsimust*). Tegelikult iseloomustavadki sellised liitsõnad musta ja valge värvi intensiivsust. Et eesti keeles omastava käände lõpp puudub, ei ole liitumisviisi paljudes sõnades määratletav, näiteks *pigimust*, *rebukollane*, *telliskivipunane* jt täiendosisel nimetava ja omastava käände vorm on sarnane.

Taimede ja muude koduste vahenditega värvitud lõnga ja kudumite värvust on kirjeldatud liitnimetustega, mille täiendosis märgib värvainet või värvimismeetodit. Näiteks nõest tehtud seguga värvides saadi tulemuseks *nõekollane* värvus, lepakoortega tuli *lepakoorepruun*, madarajuurtega värvimine andis *madarapunase* (Mulgi murdes *maranapunane*, Võru *maranaverev*) jne. Sinise värvi jaoks koguti uriini, lasti sellel potis hapneda ja lahustati seal vasevitriol, tulemuseks oli *potisinine* värv. Kui potisinise värvi nõusse lisati kaselehti, saadi *potiroheline* värv. Hiljem, tööstuslikult toodetud värve kasutades, püüti tulemust väljendada samal viisil, näiteks murdesõna *liinisinine* (< *aniliin* + *sinine*) 'lillakaspunane'. Kui täiendosisel on värvaine nimetus, et saa siiski alati kindlalt väita, et kõneleja viitab värvimisprotsessile. Sama sõna võib tähistada nii võrdlusalust kui värvainet, sest värvust võrreldakse ka värvainega, näiteks (Karksi) *mea värmsi viiulisinist* 'violetti'. Teiselt poolt ei pruugi sarnased liitsõnad alati olla täielikud sünonüümid. Näiteks sügiseste kaselehtedega võrreldav *kaselehekollane* värvus on erksa tooniga (kuldkollane), aga kaselehtedega värvitud lõng on harilikult kahvatukollane.

Vääriskive ja metalle märkivad täiendosisel liituvad värvinimetusele harilikult nominatiivselt. Metallinimetustest lähtuvad komponendid sõnades, nagu *kuldkollane*, *hõbehall*, *vaskpunane*, väljendavad sama värvust ka ühendis parameetersõnaga (*kullakarva* jt) ja *-ne* liiteliste adjektiividena (*kuldne* jt) (vt Oja 1995a). Vääriskivid ei olnud eesti maarahvale tuttavad, nende nimetused on eestlasteni jõudnud esmalt arvatavasti mingi vööra värvuse või värvaine nimedes koos põhivärvi märkiva sõnaga. Näiteks *malahhiitroheline* (*malahhiit*

‘roheline vasemaak; tehisklik heleroheline tekstiilivärv’, vrd sks *Malachit*, pr *malachite*), *rubiinpunane* (*rubiin*, ‘punane vääriskivi’, vrd sks *Rubin*, *rubinrot* ‘rubiinpunane’, *rubinfarbig* ‘rubiinivärviline’, kld *rubinus*, ld *ruber* ‘punane’), *türkiissinine* ‘ere rohekassinine’ (*türkiis* ‘teat poolvääriskivi’, vrd sks *Türkis* < pr *turquoise* ‘sinine v rohekas mineraal’), *smaragdroheline* ‘erk- või tumeroheline’ (*smaragd* ‘vääriskivi’, vrd sks *Smaragd*, kr *smaragdos*) (vt VL). Selliste liitnimetuste tähendust mõistetakse peamiselt põhivärvi tähistava põhisõna järgi, seda enam, et näiteks rubiinide värvus varieerub punasest lillani, türkiise on siniseid, sinakasrohelisi ja rohelisi. Pealegi ei ole vääriskivid ühtlase värviga, vaid sisaldavad mitmesuguseid kihte.

Terve rida rahvakeeles levinud värvinimetusi, mille sisu tundub esmapilgul arusaamatu, põhineb paronüümial – nende nimisõnaline täiendosis on moonutatud kujuga võõrsõna. Näiteks *viulisinine*, *viulipunane* < *viul* ‘violett’, *ordenikollane* < *orleani kollane* (vrd sks *Orleans*), *pordupunane*, *pordupruun* = *bordoo*(*punane*) < *bordoo* ‘veinipunane’ (vrd sks *bordeauxrot* [*bor´do:-*] ‘bordoo, veinipunane’ < prantsuse vein, valmistatud Bordeaux’ ümbruse viinamarjadest, *koosenikollane* < *košenill* (= karminipunane, ‘kollakaspunane värv, mida valmistatakse košenilltäidest saadavast karminihapest’, vrd sks *Koschenille*) (EMSUKA, VL).

Kuigi nimisõnalised täiendosisid lisatakse selleks, et täpsustada põhisõnaga väljendatava värvuse tooni, ei ole sellised liitsõnad alati üheselt mõistetavad. Värvaine või värvimisviisi alusel moodustatud liitnimetuste puhul peame arvestama, et vastavalt menetlusprotsessile ja värvaine kontsentratsioonile saadakse värvimisel erinevaid tulemusi. Näiteks potisinisega värvitud lõnga on kirjeldatud sõnadega “helesinine, hallikassinine, erksinine, mustjas”, lepakoortega võib värvida kollaseks, punakaks, hele- või tumepruuniks. See kajastub ilmekalt ühesuguse täiendosisega erinevais värvinimetustes nagu *madarapunane* ja *madarakollane*, *koerputkekollane* ja *koerputkeroheline*, *ordenikollane* ja *ordeniverev*, *viulisinine* ja *viulipunane* jt. Värvuse kirjeldus võrdluse abil eeldab, et kommunikatsioonipartnerid tunnevad võrdlusalust ja mõistavad selle värvust ühtmoodi. Paljud võrdluse baasil moodustatud sõnad on kinnistunud mingi konkreetse värvitooni nimetusena, kuigi võrdlusaluse värvus võib suuresti varieeruda, näiteks telliskivipunane ‘kollakaspunane’, sirelililla ‘helelilla’, kirsipunane, ‘tumepunane’ (vrd 4.1.2 *sirelikarva* jt).

Kokkuvõte

Värvinimetuste moodustusviisi ja kasutust jälgides selgus, et põhiliselt kirjeldatakse nendega värvi kui omadust. Vormiliselt võib värvinimetus olla liitsõna või mitmesõnaline ühend, adjektiivisufiksiga desubstantiiv või lihtsalt omadussõna funktsioonis tarvitatud nimisõna. Kõige rohkem tuletisi on moodustatud *ne*-liite abil, mida kohtame ka liitsufiksites (nt *-line*). Seevastu eesti keele omadussõnatuletuses üldiselt väga produktiivne *line*-liide esineb vaid üksikutes värvinimetustes. Paljud värvust märkivad juursõnad on suhteliselt hilised laenud, mis tähenduse poolest sarnanevad doonorsõnadega (nt *oranž*, *kreem*, *beež* jt). Suur osakaal on liitvärvinimetustel, mille koosseisus prevaleerivad samuti omadussõnaliitidega tuletised. Liitnimetuste järelosisena esineb ka parameetersõna *värvi*, *karva*, *karvaga* jms või omadussõnaliitidega tuletis *värviline*, *karvaline* jt. Parameetersõna variandi ega vormi erinevus liitvärvinimetuse tähendust ei mõjuta, näiteks *kullakarva* = *kullakarvaline* = *kullakarvane* = *kullakarvaga* = *kullavärvi* = *kullanäoline*. Näitamaks värvi osalist taset nimetatud koosluses lisatakse sõnale kas deminutiivsufiks või vähendava tähendusega seotud järelosis (*-võitu*, *-poolne* jt).

Värvuste nimetamismotiivid seostuvad põhiliselt kas mingi värvilise objektiga, millega kirjeldatavat värvi võrreldakse, või ainega, mida värvimisel kasutatakse. Võrdlusaluseks saab valida mistahes objekti, tähtis on, et kommunikatsioonipartnerid mõistaksid selle värvust ühtmoodi. Liitnimetustes on värvivarjundit märkiv täiendsõna üldiselt omastavas käandes (nt *tulepunane*, *tulekarva*), aga nimetavaline täiendsõna rõhutab sageli intensiivsust (nt *tulipunane*). Seotud järelosisega ja parameetersõnast põhisõnaga liitvärvinimetustes kannab kvalitatiivset informatsiooni värvuse kohta täiendosis, muudes ühendites põhisõnaks olev värvinimetus. Värvimise tulemus ei sõltu ainult värvainest, vaid ka selle kontsentratsioonist ja värvimismenetlusest. Sama nimetusega värvus varieerub heleduse-tumeduse ja kirkuse osas ning sageli ka värvitooni poolest.

Eesti keel pakub sama värvuse väljendamiseks mitmeid võimalusi. Segavärvitoone kirjeldades toimivad sünonüümidena täpsustavate tuletiste ja liitsõnade kõrval põhivärve märkivad üldnimetused, kusjuures üht värvust on kirjeldatud eri hüperonüümidega. Näiteks pruunikas- või kollakaspunast värvust on nimetatud *punane*, *pruun*, *kollane* ja *oranž*. Eesti värvinimetuste arv pole piiratud, need kuuluvad nii-öelda avatud süsteemi. Uued sõnad, mis on loodud olemasolevaid moodustusmalle järgides, on harilikult mõistetavad ka esmakordsel kuulmisel.

Kommentaariid

- ¹ Eesti murdesõnavara kogust (EMSUKA) võetud näited, mis on varustatud murraku või murde nimetusega, esitatakse Eesti murrete sõnaraamatus kasutatavas transkriptsioonis (<http://www.eki.ee/dict/ems/ems.html>). Üldistatud sõnakujud on kirja-keelepärases vormis.
- ² Üldnimetustena peetakse silmas antud alal kõige üldisemas tähenduses enim kasutatud sõnu, mitte Brent Berlini ja Paul Kay universaalsusteooria kohaselt kindlas järjestuses keeles tekkinud põhivärvinimesid (vt Berlin & Kay 1969). Eesti keele põhivärvinimesid on uurinud Urmas Sutrop (1995). Siinses artiklis seda teemat ei käsitleta.
- ³ Metallinimetustest värvuse märkimisel põhjalikumalt vt Oja 1995a.

Sõnavarakogu

EMSUKA = Eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv (Eesti Keele Instituut, Tallinn).

Kirjandus

Allik, Jüri & Luuk, Aavo 1980. *Nägemispsühholoogia*. Tallinn: Valgus.

Berlin, Brent & Kay, Paul 1969. *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

EES = Metsmägi, Iris & Sedrik, Meeli & Soosaar, Sven-Erik 2012. *Eesti etümolooiasõnaraamat*. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus (<http://www.eki.ee/dict/ety/> – 20. juuli 2016).

Eesti murrete sõnaraamat 1994. I, A–J. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

EEW = Julius Mägiste 1982–1983. *Estnisches etymologisches Wörterbuch*. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.

EKG = Erelt, Mati & Kasik, Reet & Metslang, Helle & Rajandi, Henno & Ross, Kristiina & Saari, Henn & Tael, Kaja & Vare, Silvi 1995. *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

EKSS = Langemets, Margit & Tiits, Mai & Valdre, Tiia & Veskis, Leidi & Viks, Ülle & Voll, Piret (toim) 2009. *Eesti keele seletav sõnaraamat*. “Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” 2., täiendatud ja parandatud trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus (<http://www.eki.ee/dict/ekss/> – 20. juuli 2016).

Erelt, Mati 1979. *Predikatiivne adjektiiv (lausemallid)*. (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.) Tallinn: Rahva Raamat.

Hallap, Valmen 1984. Sõnaliikide piirimailt. *Keel ja Kirjandus* (1), lk 30–40.

Kasik, Reet 2015. *Sõnamoodustus*. Eesti keele varamu I. Tartu: Tartu Ülikool.

- Kask, Arnold 1967. *Liitsõnad ja sõnade liitumisviisid*. Eesti keele grammatika III, 1. vihik. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
- Koski, Mauno 1983. *Värien nimitykset suomessa ja lähisukukielissä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 391. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laanest, Arvo 1959. Partitiivi abil väljendatud substantiivsest atribuudist läänemeresoome keeltes. *Emakeele Seltsi aastaraamat* IV. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 214–232.
- Laanest, Arvo 1975. *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Mägiste, Julius 1928. *oi-, ei- deminutiivid läänemeresoome keelis*. Läänemeresoome nominaaltuletus I. Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis), XII₂. Tartu.
- Oja, Vilja 1995a. Gold, silver and copper in the Estonian colour names. *Linguistica Uralica* XXXI (3), lk 178–187.
- Oja, Vilja 1995b. Võrdlusel baseeruvaist värviliitsõnadest. *Keel ja Kirjandus* 12, lk 809–817.
- Oja, Vilja 1996. Compound adjectives used in the Estonian dialects to denote light and pale shades of colour. *Linguistica Uralica* XXXII (2), lk 92–100.
- Oja, Vilja 1999. Estonian adjectives denoting the darkness of colours. *Linguistica Uralica* XXXV (3), lk 193–204.
- Oja, Vilja 2000a. Murdekaardid mõistetest 'hele' ja 'tume'. Oja, Vilja & Suhonen, Seppo (toim). *Studia ad geographiam linguarum pertinentia*. Eesti Keele Instituudi toimetised 6. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 102–114.
- Oja, Vilja 2000b. Tumemust ja helevalge. Viikberg, Jüri (koost, toim). *Inter dialectos nominaque*. Pühendusteos Mari Mustale 11. novembril 2000. Eesti Keele Instituudi toimetised 7. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 251–256.
- Oja, Vilja 2003. Hobu oli võik, lehm oli leet. *Keel ja Kirjandus* 2, lk 101–107.
- Oja, Vilja 2007. Colour naming in Estonian and cognate languages. MacLaury, Robert E. & Paramei, Galina V. & Dedrick, Don (toim). *Anthropology of Color. Interdisciplinary multilevel modeling*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, lk 189–209.
- Oja, Vilja 2011. Põhivärvinimetuste vasted eesti murretes. Uusküla, Mari & Sutrop, Urmas (toim). *Värvinimede raamat*. Töid antropoloogilise ja etnolingvistika vallast 5. (Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.) Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 121–140.
- Rapola, Martti 1919–1920. *Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen i-loppuiset diftongit suomen murteissa* (Suomi IV, 17). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saari, Henn 1978. Sünkroonia, diakroonia ja kolm liiki uut keelevara. Rätsep, Huno (toim). *Eesti keele grammatika küsimusi*. Keel ja struktuur 10. Tartu, lk 42–65.
- Saari, Henn 1993. Substantiiv adjektiivina. *Keel ja Kirjandus* 2, lk 87–97.
- Setälä, Emil Nestor 1888. Ueber die bildungselemente des finnischen suffixes *-ise* (*-inen*). *Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* III 136, lk 133–138.

SKES = Itkonen, Erkki & Toivonen, Yrjö H. & Joki, Aulis J. & Cronstedt, Marita & Tanner, Satu (koost) 1955–1981. *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae, XII; Tutkimuslaitos “Suomen Suvun” julkaisuja, III. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.

SSA = Itkonen, Erkki & Kulonen, Ulla-Maija (peatoim) 1992–2000. *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja* 1–3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Sutrop, Urmas 1995. Eesti keele põhivärvinimed. *Keel ja Kirjandus* 12, lk 797–808.

Valgma, Johannes & Rimmel, Nikolai 1968. *Eesti keele grammatika*. Käsiraamat. Tallinn: Valgus.

Vare, Silvi 1984. *Omadussõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.

Vare, Silvi 2012. *Eesti keele sõnapered. Tänapäeva eesti keele struktuurianalüüs I, II*. Tallinn: Eesti keele Sihtasutus (<http://www.eki.ee/dict/sp/> – 20. juuli 2016).

Viires, Helmi 1963. *ne-sufiksilised omadussõnad eesti murretes*. Dissertatsioon filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn (Käsikiri.)

VL = Kleis, Richard & Silvet, Johannes & Vääri, Eduard 2012. *Võõrsõnade leksikon*. 8. täiendatud trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Valgus (<http://www.eki.ee/dict/vsl/> – 20. juuli 2016).

ÕS = Ereht, Tiiu & Leemets, Tiina & Mäearu, Sirje & Raadik, Maire 2013. *Eesti õigekeelsussõnaraamat*. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus (<http://www.eki.ee/dict/qs/indx.cgi> – 20. juuli 2016).

Summary

Estonian colour names: Relations between structure and meaning

Vilja Oja

Keywords: base of comparison, dialect speech, Estonian, naming motives of colour, paronymy, structure of colour names

Estonian words for colours are often produced by adding an adjectival suffix to a noun stem. The most productive adjectival suffix *-ne* does not change the meaning of the word. The meaning of adjectives with the suffixes *-kas* and *-jas*, which occur frequently among colour names, depends on the part of speech of the derivation base. Denominal adjectives describe the colour on the basis of its similarity to an object (e.g. *savikas* ‘clay-coloured’ < N *savi* ‘clay’). If the suffix *-kas* or *-jas* (in Võru dialect *-kane* or *-jane*) has been attached

to an adjective, the terms express partial hue content in a colour (e.g. *hallikas* 'greyish' < Adj. *hall* 'grey'). Some moderating colour terms are derivatives with an *ik-* or *lik-* suffix.

Compounds and phrasal units make up nearly 80% of all Estonian colour terms. A term consisting of two or more words can conditionally be divided into two parts: the final component is the base word, while the initial one carries the attributive function. Either component may, in turn, be a root word, a suffixed derivative, or a compound or phrase. Colours are often described by phrases in which the final component is not inflected either in case or in number. This may be either (1) a parameter word meaning 'coloured' (e.g. *värvi*, *karva*) or an adjectival derivative from the stem (*värviline*, *karvaline*, etc.); or (2) a moderating adverb or adjective (e.g. *-võitu*, *-sugune*, *-poolne*).

A large number of Estonian colour names are motivated by the comparison with the colour of a well-known object. A closer look at such phrasal terms revealed that the combination of a part of speech and the way of compounding has a semantic function. Many colour names have their origin in a colouring substance. Borrowed foreign terms are often adapted to fit the Estonian phonetic and lexical system, and sometimes have an absolutely strange word stem (e.g. Gm *Orleans* > Est *ordijoon*, *ort*, etc.). Colour naming represents an open system in Estonian and everybody can find creative ways to describe colours. A new colour name is adequately understandable if it fits into the traditional system used to denote colours in Estonian.